

Марина Навальна,

д-р філол. наук

УДК 811.161.2'367.622

Функціонування назв осіб жіночої статі у мові інтернет-видання «Українська правда» на початку ХХІ ст.

У статті проаналізовано найуживаніші іменники зі значенням жіночої статі, що з'явилися в мові інтернет-видання «Українська правда» на початку ХХІ ст., окреслено словотвірні типи цих мовних одиниць, виокремлено їх тематичні групи, визначено стилістичну роль іменників.

Ключові слова: іменники зі значенням жіночої статі, словотвірний тип, мова інтернетної публіцистики, позамовні чинники.

Шляхи розвитку лексичного складу мови сучасної української публіцистики засвідчують, що одним із важливих джерел її збагачення було й залишається словотворення, передусім реалізація потенційних можливостей, закладених у цій підсистемі національної мови. Використовуючи власні словотворчі ресурси, українська дериваційна система формує великий потенціал для утворення різноманітних лексичних одиниць, що й визначає актуальність обраної тематики. В останні десятиріччя «історичний поступ суспільства проявляється виразно й чітко в лексико семантичному аспекті словотворення, зокрема в поповненні словотвірних типів новими похідними словами, в активізації тих чи тих семантичних розрядів лексики і твірних основ» [1, с. 122]. Серед відомих функцій деривації стали виразнішими номінативна, експресивна та компресивна [2, с. 168]. У мові української інтернетної публіцистики найчіткіше, найпоследовніше виявляє себе експресивна функція. Це зумовлено пошуками нових виразливо-зображувальних одиниць, джерелом поповнення яких є передусім розмовний словотвір, а також оказіональні лексичні новотвори [1, с. 123]. Помітним стало вживання нових назв осіб жіночої статі, спричинене насамперед активною позицією жінок в українському суспільстві. Вони розширяють сферу своєї професійної діяльності, ведуть активне громадське життя, обіймають керівні посади, що колись зазвичай були пріоритетом тільки для чоловіків, тощо. «Очевидно, ні на жодній словотвірній категорії, як на категорії роду, – зауважує А. Загнітко, – так не позначилися соціальні чинники, які зумовили не тільки необмежене розширення іменникових особових кореляцій, а й семантичні напорування на певних родових формах» [3, с. 158].

Розповсюдження таких кореляцій відображають іменники зі значенням жіночої статі, що з'явилися в мові української публіцистики на початку ХХІ ст. на основі продуктивних словотвірних типів. Це засвідчує низка розвідок українських дослідників [4; 5; 6].

У пропонованій статті ставимо за мету проаналізувати найуживаніші іменники зі значенням жіночої статі, що з'явилися в мові інтернет-видання «Українська правда» (www.pravda.com.ua) на початку ХХІ ст. Серед завдань маємо окреслити словотвірні типи цих мовних одиниць, виокремити їх тематичні групи, визначити стилістичну роль зазначених лексем.

Іменників зі значенням жіночої статі, що не мають паралельних відповідників чоловічого роду, в українській мові порівняно небагато: *арфістка, пряля, ткаля, модистка* та ін. Їх нечасто використовують журналісти, оскільки вони означають вузьке професійне заняття, яке не є сьогодні популярним, або вказаний вид діяльності здобув іншу назву (*модистка – дизайнерка*). Напр.: «*Сама дизайнерка заявляє, що орендувати таке місце для неї дорогоувато...*» («Українська правда», 07.10.2012). Позамоовні чинники в останні роки зумовили активне вживання лексеми *покоївка* – «служниця, яка прибирає кімнати та виконує деякі інші хатні роботи, крім готування їжі». Напр.: «*Справа проти экс-глави МВФ розсипається..., ...за день до подачі заяви про згвалтування, покоївка телефоном обговорювала з якимсь чоловіком вигоди...*» («Українська правда», 01.07.2011); «*Зужиті батарейки залишайте біля телевізора..., покоївка потім сама їх прибере*» («Українська правда», 16.10.2012); «*...у номер зранку заїде покоївка й привітається російським суржилом...*» («Українська правда», 21.04.2011).

Іменники зі значенням жіночої статі переважно мають паралельні відповідники чоловічого роду на зразок: *пасажирка – пасажир; шукачка – шукач; інвесторка – інвестор; шахрайка – шахрай* та ін. Напр.: «*Пані, ви просто воровка і шахрайка! – заявила Богословська Тимошенко*» («Українська правда», 16.02.2009). Дослідники словотвору наголошують на особливостях творення і вживання таких іменників: «Далеко не всі найменування професій мають відповідники з формальними ознаками жіночого роду, а в тих випадках, коли такі відповідники існують, вони нерідко належать до розмовного стилю, тимчасом в офіційно-діловому або нейтральному стилі використовуються відповідні утворення чоловічого роду» [7, с. 95]. І. Ковалик зауважував, що похідні утворення із суфіксом -к(-а), зокрема іменники – назви осіб жіночого роду, є певною своєрідністю українського словотвору, чого немає в деяких інших слов'янських мовах, наприк-



лад, у російській. Суфікс *-к(-а)*, за допомогою якого утворюються похідні назви жіночого роду від чоловічого роду, він називає «емоційним чи фемінізуючим» [8, с. 397]. Дослідники історії мови стверджують, що основний склад жіночих назв зі згаданим суфіксом становили «фемінітиви» і в попередніх століттях [9, с. 2].

Найбільшу групу іменників зі значенням жіночої статі у мові української преси становлять лексичні одиниці, утворені від повних або усічених основ іменників, що означають осіб чоловічої статі, за допомогою суфікса *-к(-а)*. Пор.: *автор – авторка; делегат – делегатка; доповідач – доповідачка; завідувач – завідувачка; претендент – претендентка* та ін. Напр.: «*Ви мені сьогодні снилися!* – кинулася до Шуфрича *делегатка* від Закарпаття» («Українська правда», 21.04.2008); «*Не є винятком і головна претендентка на прем'єрське крісло. У персональному досьє різне...*» («Українська правда», 10.12.2007); «*Доповідачки ПАРЄ по Україні прийдуть розбиратися зі справою Тимошенко*» («Українська правда», 31.10.2011).

На початку ХХІ ст. професійна належність осіб стає важливим соціолінгвістичним чинником і потребує особливої уваги дослідників [6, с. 63]. Назви осіб жіночої статі, що утворилися на основі продуктивного словотвірного типу із суфіксом *-к(-а)*, стосуються насамперед відомих видів професійної діяльності, пор.: *квітникарка, тенісистка, футболістка* та ін. Напр.: «*Українська тенісистка змінила громадянство на американське*» («Українська правда», 19.01.2012).

У межах цього словотвірного типу помітно активізувалося утворення назв осіб жіночої статі від тих професій, яких раніше або не було, або ж вони не були такими популярними та поширеними. Серед них – *акторка, бізнесменка, консьєржка, лялькарка, мільярдерка, наркокур'єрка, реалізаторка, ревізорка, режисерка, стриптизерка, фермерка* та ін. Напр.: «*Українська режисерка Марина Врода отримала “Золоту пальмову гілку”*» («Українська правда», 22.05.2011); «*Тимошенко – елітна бізнесменка*» (заг.) («Українська правда», 13.06.2010); «*Акторка Ольга Сумська, яка торік звернулася до Януковича з проханням посприяти у вирішенні питання щодо завершення реконструкції навчального закладу, подякувала йому за допомогу*» («Українська правда», 1.09.2012); «*...нашому Ілленку опонувала одіозна мільярдерка і власниця магазинів “Епіцентр”*» («Українська правда», 2.11.2012); «*Секретарем ради стала мільярдерка*» (заг.) («Українська правда», 20.04.2011); «*Фермерка: “Тимошенко мені – не конкурент”*» (заг.) («Українська правда», 23.09.2009).

Набувають поширення в українській інтернетній публіцистиці іменники зі значенням жіночої статі, що означають партійну належ-

ність жінок. Ці назви почали більше використовувати під впливом позамовних чинників, оскільки вибори до українського парламенту проводили і за партійними списками, де були представники не тільки чоловічої, а й жіночої статі. Останні в українському суспільстві проводять доволі широку публічну діяльність, про що свідчить постійна увага журналістів до жінок-політиків. Найуживанішими є назви *бютівка, комуністка, нашоукраїнка, партійка, регіоналка, соціалістка* та ін. Напр.: «*Приміром, бютівка могла пообіцяти не такі дошкульні протести...*» («Українська правда», 14.12.2011); «*Комуністка Катерина Самойлик не піде на футбол, бо зайнята*» («Українська правда», 11.06.2012); «*Першою виїшла з зали «жінка-факел», нашоукраїнка Лілія Григорович*» («Українська правда», 04.07.2012); «*...партійка палко підтримує і поділяє принципи організації...*» («Українська правда», 09.04.2012); «*“Регіоналка” запевняє, що СМС з вимогами голосувати звична практика*» («Українська правда», 10.01.2013); «*Регіоналка Ганна Герман в чорному «Шанель» віталася з депутатами...*» («Українська правда», 10.01.2013); «*Призабута соціалістка не збирається виходити в політику*» («Українська правда», 23.10.2011).

Спостерігаємо різне графічне написання лексеми *бютівка*, що засвідчує неусталеність правописних норм цього та інших дериватів. Пор.: «*А БЮТівка Наталя Королевська з самого ранку мерзла...*» («Українська правда», 25.03.2011); «*...в 11 окрузі Вінниччини ...борються бютівка Наталія Солейко і Олександр Домбровський...*» («Українська правда», 01.11.2012).

У період виборів до українського парламенту 2012 р. з'явилися нові політичні сили, серед яких у лідерах були й жінки. На сайті інтернетівського видання подають іменник *свободівка*, напр.: «*Скандальна «свободівка»: Я би скасувала всі свята “Совецького Союзу”*» (заг.) («Українська правда», 07.03.2012).

Про активну позицію жінок на керівних посадах у різних сферах життєдіяльності українського суспільства свідчить уживання іменників *лідерка, директорка*, а після призначення Прем'єр-міністром України Юлії Тимошенко в засобах масової інформації, в тому числі й в «Українській правді», її стали називати не інакше як *прем'єрка*. Напр.: «*Останнім часом лідерка УСДП з'являється і на шпальтах тижневика*» («Українська правда», 15.02.2012); «*Лідерка БЮТ звинувачує соратницю в зраді*» («Українська правда», 29.07.2012); «*А от нинішня директорка «Граалю» пані Окунева взагалі ту раду ігнорує...*» («Українська правда», 17.05.2012); «*Прем'єрка теж ходить на допити*» («Українська правда», 05.05.2011).



А після того, як Юлія Тимошенко не стала обіймати посаду прем'єра, в інтернетівському виданні її почали часто називати *екс-прем'єркою*, напр.: «Власенко стверджує, що в справі *екс-прем'єрки* "не було жодного дня законності..."» («Українська правда», 20.01.2012); «Громадськість готують до того, що *екс-прем'єрка* робить *суперечливі заяви...*» («Українська правда», 19.12.2011).

У мові української публіцистики звичнішими стають назви жіночого роду із суфіксом *-к(-а)* за територіальною ознакою, зокрема за місцем народження або проживання, за членством у якійсь спільноті тощо. На відміну від попередніх груп іменників у них кінцевий звук [к] суфіксів іменників чоловічого роду *-ак (-як)*, *-ук (-юк)* перед суфіксом *-к(-а)* чергується з [ч], пор: *австріяк – австріячка, західняк – західнячка, поліщук – поліщучка, східняк – східнячка* та ін. Напр.: «На зустріч із виборцями прийшла їхня землячка – *поліщучка*» («Українська правда», 11.12.2011).

В інших назвах жінок за місцем проживання чи народження, за членством в якійсь спільноті тощо суфікс *-к(-а)* приєднується до усіченого суфікса *-анин*, пор: *донецанин – донецанка, спілчанин – спілчанка* та ін. Напр.: «*Донецанка* повідомила журналістам, що після спілкування з президентом її питання було вирішене» («Українська правда», 06.07.2012).

Нові іменники зі значенням жіночої статі за професійною належністю зрідка утворюються за словотвірним типом із суфіксом *-иц(-я)*: *власниця, охоронниця, лоточниця, сигаретниця* та ін. Напр.: «*Охоронниця притулку – рятівниця не однієї сотні собак*» («Українська правда», 09.12.2010). Одні з них словотвірно пов'язані з назвами осіб чоловічої статі (*власник – власниця, охоронець – охоронниця*), інші – з назвою місця (*лоток – лоточниця*), треті – з товаром, який продають (*сигарети – сигаретниця*). В українській мові вони з'явилися під впливом позамовних чинників, зокрема у зв'язку з активним розвитком підприємницької діяльності, вуличної та неорганізованої торгівлі тощо. Лексеми *лоточниця* та *сигаретниця* не мають співвідносних форм чоловічого роду, і це дає підстави стверджувати, що вони утворені за аналогією до інших іменників жіночого роду із суфіксом *-иц(-я)*.

Зрідка іменники зі значенням жіночої статі, уживані в мові української інтернетної публіцистики, мають суфікс *-ин(-я)*, пор.: *кравчиня, майстриня, продавчиня*, напр.: «*Майстриня знає свою справу*» («Українська правда», 09.12.2010).

У мові видання «Українська правда» іноді вживають іменники із суфіксом *-ш(-а)*, які означають осіб жіночої статі за професією,

видом занять тощо. Це такі, як *директорша, мільйонерша, професорша, фермерша* та ін. Як відомо, словотвірний тип із суфіксом *-ш(-а)* зі згаданим словотвірним значенням переважає в розмовному мовленні [7, с. 97]. Журналісти використовують їх здебільшого для того, аби надати негативної оцінки особам, пор.: «...з *професоршою студентам не пощастило*» («Українська правда», 23.04.2010).

Отже, у мові інтернетної публіцистики, як і в інших сферах, спостерігаємо тенденцію до дедалі ширшого вживання нових іменників із суфіксом *-к(-а)* на позначення осіб жіночої статі за їхньою професійною діяльністю, партійною належністю, територіальною ознакою і членством у спільноті, що властиво розмовному літературному мовленню. Новоутворені іменники надають журналістським текстам розмовності, а деякі з них, зокрема іменники із суфіксами *-ш(-а)*, *-ис(-а)*, слугують засобом вираження негативної оцінки осіб жіночої статі, іронії тощо.

Функціонування іменників на позначення осіб жіночої статі в мові інтернет-видань засвідчує активізацію жінок у всіх сферах діяльності. Тематичні групи з цими іменниками відкриті до поповнення і потребують подальших досліджень.

1. *Стишов О. А.* Українська лексика кінця ХХ століття (на матеріалі мови засобів масової інформації): [монографія] / О. А. Стишов. – К.: Вид. центр КНЛУ, 2003. – 388 с.

2. *Земская Е. А.* Активные тенденции словопроизводства / Е. А. Земская // Русский язык. – Орле, 1997. – С. 167–201.

3. *Загнітко А. П.* Теоретична граматики української мови: Морфологія: [монографія] / А. П. Загнітко. – Донецьк: ДонДУ, 1996. – 437 с.

4. *Гінзбург М.* Професійні назви як дзеркало гендерної рівності / Михайло Гінзбург // Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах: зб. наук. праць. – К.: Університет «Україна», 2012. – Вип. 24. – С. 6–26.

5. *Навальна М. І.* Динаміка лексики української періодики початку ХХІ ст.: [монографія] / М. І. Навальна. – К.: Інститут української мови; ВД Дмитра Бураго, 2011. – 328 с.

6. *Ставицька Л.* Гендерна лінгвістика: українська перспектива / Леся Ставицька // Українська мова. – 2004. – № 3. – С. 58–66.

7. *Словотвір сучасної української літературної мови* / М. А. Жовтобрюх; [відп. ред. М. А. Жовтобрюх]. – К.: Наукова думка, 1979. – 406 с.

8. *Ковалик І.* Вчення про словотвір. Вибрані праці / Іван Ковалик; [упорядн., авт. передм. В. Грещук]. – Івано-Франківськ; Львів: Місто НВ, 2007. – 404 с.

9. *Брус М. П.* Загальні жіночі особові номінації в українській мові ХVІ–ХVІІ століть: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 «Українська мова» / М. П. Брус. – Івано-Франківськ, 2001. – 20 с.

Подано до редакції 25. 10. 2013 р.



Navalna Maryna.

Functioning of female nouns in the language of online edition “Ukrainska pravda”/“Ukrainian Truth” early in the XXI century.

In the article it is analyzed the most used nouns with female meaning, which appeared in the language of the Internet edition “Ukrainska pravda”/“Ukrainian Truth” early in the XXI century, it outlined the word-formative types of these language units, allocated their thematic groups and defined the stylistic role of the nouns.

Keywords: nouns with meaning of female statues, word-formative type, language of the Internet journalism, extralinguistic factors.

Навальная Марина.

Функционирование названий лиц женского пола в языке интернет-издания “Українська правда” в начале XXI в.

В статье проанализированы наиболее употребляемые имена существительные со значением женского пола, которые появились в языке интернет-издания «Українська правда» в начале XXI в., определены словообразовательные типы этих языковых единиц, выделены их тематические группы, определена стилистическая роль имен существительных.

Ключевые слова: имена существительные со значением женского пола, словообразовательный тип, язык интернетной публицистики, внеязыковые факторы.

